

4 | 2018

český
časopis
historický

The Czech Historical Review

Ročník 116 / Založen 1895

OBSAH | CONTENTS

Studie | *Studies*

- DOUBEK Vratislav
Pojetí republikanismu před ustavením
Československé republiky 953
*(The concept of republicanism before the establishment
of the Czechoslovak Republic)*
- VLNAS Vít
Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně 967
(Portraits of TGM: From Caricature to Icon)
- NĚMEČEK Jan
Hořký epilog Mnichova 1938 990
(The bitter epilogue of Munich 1938)
- ČTVRTNÍK Mikuláš
Historické prameny v utajovaném režimu 1012
(Historical Sources under the Regime of Security Classification)

Materiály | *Materials*

- NEŠPOR R. Zdeněk
Sto let Českobratrské církve evangelické
a Církve československé (husitské): Náboženské organizace,
společenská poptávka a racionalita řízení 1059
*(Centennial Jubilee of the Protestant Church
of the Czech Brethren and the Czechoslovak (Hussite) Church:
Religious Organisations, Public Demand and Managerial Efficiency)*

- RATAJ Jan
Nevyužitá příležitost
aneb mediální politika druhé republiky 1079

Obzory literatury | *Review articles and reviews*

Recenze

- Marzena MATŁA
*Czeskie wpływy w życiu religijnym i piśmiennictwie
państwa piastowskiego w X–XI wieku*
(Marie Bláhová) 1090

- Ephraim SHOHAM-STEINER (ed.)
*Intricate Interfaith Networks in the Middle Ages.
Quotidien Jewish-Christian Contacts*
(Daniel Soukup) 1093

- Susanne HÄRTEL
Jüdische Friedhöfe im mittelalterlichen Reich
(Lenka Blechová) 1099

- Joachim BAHLCKE – Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ –
Jiří MIKULEC (eds./Hrsg.)
*Religious, Violence, Confessional Conflicts and Models
for Violence Prevention in Central Europe (15th – 18th Centuries)*
*/ Religiöse Gewalt, konfessionelle Konflikte und Modelle
von Gewaltprävention in Mitteleuropa (15. – 18. Jahrhundert)*
(Olga Fejtová) 1104

- Wolfgang REINHARD
*Die Unterwerfung der Welt. Globalgeschichte
der europäischen Expansion 1415-2015*
(Jaroslav Pánek) 1109

- Anna MUR i RAURELL
 „La mancha roja“ y „La montaña blanca“.
*Las órdenes militares de Santiago, Calatrava y Alcántara
 en Centroeuropa antes y después de 1620 (s. XVI–XVII)*
 (Pavel Marek) 1114
- Lauric HENNETON – Louis H. ROPER (eds.)
Fear and the Shaping of Early American Societies
 (Svatava Raková) 1118
- Martina NIEDHAMMER
*Nur eine »Geld-Emancipation«? Looyalitäten
 und Lebenswelten des Prager jüdischen Grossbürgertums 1800–1867*
 Martina NIEDHAMMER
Jen pro peníze? Pražské židovské elity v 19. století – skupinová biografie
 (Milan Hlavačka) 1123
- Jaroslav KRÍŽ – Lenka KRÍŽOVÁ
*Strípky z českého Chicaga. Edice dokumentů k dějinám Čechů
 v americkém Chicagu v letech 1848–1918*
- Martin NEKOLA
České Chicago
 (Josef Opatrný) 1125
- Eva DOLEŽALOVÁ – Robert ŠIMŮNEK –
 Jaroslav BOUBÍN – Josef ŽEMLIČKA
August Sedláček in the Age of Digital Humanities
 (Karel Maráz) 1129
- Michal MACHÁČEK
Gustáv Husák
 (Juraj Marušiak) 1132
- Zprávy o literatuře* 1139

DOLEŽALOVÁ Antonie XVIII. světový kongres hospodářských dějin v Bostonu	1193
--	------

Nekrology

Galina Pavlovna Muraško (3. ledna 1932 – 16. června 2018) (Lukáš Babka)	1201
--	------

Mikuláš Teich (23. července 1918 – 16. srpna 2018) (Antonie Doležalová)	1206
--	------

<i>Knihy a časopisy došlé redakci</i>	1212
---------------------------------------	------

<i>Výtahy z českých časopisů a sborníků</i>	1212
---	------

Obsah 116, 2018 | *Contents 116, 2018*

Studie a materiály	III
--------------------	-----

Diskuse	VI
---------	----

Obzory literatury	VII
-------------------	-----

Recenzní články	VII
-----------------	-----

Recenze	VII
---------	-----

Zprávy o literatuře	XIII
---------------------	------

Z vědeckého života	XIV
--------------------	-----

Nekrology	XIV
-----------	-----

Knihy a časopisy došlé redakci	XIV
--------------------------------	-----

Výtahy z českých časopisů a sborníků	XIV
--------------------------------------	-----

Rejstřík autorů a editorů recenzovaných prací	XV
---	----

Rejstřík autorů recenzí	XVIII
-------------------------	-------

Rejstřík nakladatelů a vydavatelů recenzovaných knih	XX
--	----

noménem honorifikačních toponym užívaných v českém, resp. československém prostředí. Kombinuje obecně laděná a přehledové statě a příspěvky věnovanými konkrétním případům. Ve výsledku představuje podnětný příspěvek seznamující čtenáře s problematikou, jež se dotýká jak každodenního života (identifikování a orientace v prostoru), tak politiky a „velkých“ dějin. Podobně jako autoři můžeme doufat, že se v dohledné době podaří na tuto publikaci navázat dalšími pracemi, které rozšíří poznání českých toponym.

Aleš Nováček

Miloš STEHLÍK

Kam kráčíš, památková péče?

Brno, B & P Publishing –

Masarykova univerzita 2018, 188 s.,

ISBN 978-80-7485-158-2.

Rok 2018 s sebou přinesl celou řadu výročí. Některým z nich se dostalo široké medializace, jiné se odehrály v komornější atmosféře, což však často bylo ku prospěchu věci. Do této druhé skupiny spadají oslavy 95. narozenin historika umění, památkáře, pedagoga, ale také básníka, sběratele a mecenáše Miloše Stehlíka. Snaha připomenout a představit Stehlíkovo více než šedesátileté působení, které zasáhlo do tolika oblastí vědeckého a kulturního života na Moravě, byla obtížná, nakonec ale díky sérii různých kulturních a společenských akcí zdařilá, a navíc přinesla některé plody trvalé hodnoty.

Jedním z nich je kniha *Kam kráčíš, památková péče?* – výbor Stehlíkových statí o památkové péči, vzniklých od šedesátých let minulého století do současnosti. Texty lze rozdělit do tří tematických skupin. První

zahrnuje práce, zabývající se památkovou péčí obecně a její úlohou ve společnosti, druhá přibližuje expozice v památkových objektech, na jejichž libretu se Stehlík podílel, v poslední skupině jsou texty rozebírající a hodnotící konkrétní příklady památkových akcí a realizací. Soubor je doplněn bilančním rozhovorem z roku 2008 a epilogem napsaným speciálně pro tuto publikaci. Svazek uvádí předmluva Jiřího Kroupy, která hutně, poučeně, ale současně i srozumitelně nastiňuje charakteristiku a základní problémy památkové péče, představuje různé přístupy a tradice, přičemž se snaží určit, jaké je Stehlíkovo místo mezi nimi.

Knihy Miloše Stehlíka je důležitým příspěvkem k problematice památkové péče a svým charakterem a obsahem se může okamžitě zařadit mezi klasická díla Goerga Dehia, Aloise Riegla, Maxe Dvořáka či Václava Richtera, na které v mnoha ohledech navazuje a s nimiž přímo či nepřímo vede dialog. Pro lepší pochopení Stehlíkových myšlenek a jejich originálního přínosu je tak vhodné seznámit se s výše uvedenými autory, jejichž díla má český čtenář k dispozici.

Pozornost těmto zásadním knihám o památkové péči by přitom neměli věnovat pouze historici umění. Úvahy nad tím, co to památka vlastně je, jaká je její povaha, funkce a potřeby, v čem spočívá její význam pro současnou společnost a proč má smysl o ni vůbec pečovat, v některých případech (zvláště u Riegla a Richtera) přechází v podstatně širší filozoficky laděné otázky o vztahu minulosti a přítomnosti, historismu, úloze paměti a jejím působení v současnosti, stejně jako o vlivu aktuálního dění na vnímání minulosti a památek. Tato témata (a jejich promýšlení) jsou velice důležitá rovněž pro historiky, protože se úzce týkají jejich vlastní práce, aniž je to přitom mnoh-

dy reflektováno. Především pro moderní paměťová studia mohou tyto texty přinést mnohé inspirativní a cenné postřehy. Někdy jsou v souvislosti s památkovou péčí řešeny dokonce ještě abstraktnější problémy dotýkající se roviny obecně lidské a mravní, což je právě Stehlíkův případ.

Miloš Stehlík po vzoru svého učitele Václava Richtera odmítá představu, že by bylo možné vytvořit jakousi definitivní a všeobecně platnou teorii památkové péče, o níž se pokusil Riegl. Důležitá podle něj v tomto případě není teorie, nýbrž konkrétní metoda. To ovšem neznamená, že by se hlouběji nezamýšlel nad smyslem a povahou památkové péče. Vydaná kniha je toho nejlepším dokladem, který navíc dosvědčuje, že Stehlíkovo přemýšlení o památkách a péči o ně je i bez formulace komplexní teorie vnitřně sevěné, v širokém časovém záběru konzistentní, a přitom neobyčejně košaté.

Stehlíkovo pojetí památkové péče se pochopitelně odvíjí od jeho chápání památky. Tou není nutně vše, co připomíná minulost, jak by slovo samotné napovídalo. Stehlík spatřuje podstatný rozdíl mezi památkou a muzejním exponátem právě v tom, že památka není pouze věcí minulosti, ale má silnou vazbu na přítomnost (s. 52). Památky jsou všude kolem nás a tvoří neoddelitelnou, ale bohužel často oddělovanou součást našeho každodenního života (s. 62), v němž plní některé bytostně důležité úkoly. Předně udržují při životě „paměť mizejícího světa“ a tvoří tím pojítko mezi minulostí a současností (s. 58). Péči o ně oddalujeme chvíli, kdy se minulost stane definitivně uzavřenou a nám tak cizí. Památky mimoto představují nenahraditelné kulturní hodnoty, jejichž poznání je předpokladem nových tvůrčích činů (s. 34, 54).

Zcela klíčová je však etická funkce památek. Pomáhají naplňovat a uskutečňovat

duchovní potřeby člověka, protože mu umožňují navázat na nepřetržitý proud kulturních tradic, které postupně utvářejí a tříbí náš vnitřní řád, který nás směřuje k „poznání a pochopení pravdy“ (s. 24). Bez nich bychom se ocitli v „hluboké duchovní prázdnotě“, která může být jednou z příčin „velkých katastrof“ (s. 62). Tento mravní a snad až transcendentální rozměr památek je motivem, který se line celou knihou a který je třeba mít neustále na zřeteli, protože z něho vychází Stehlíkovy požadavky na památkovou péči. Jestliže památky uspokojují naše duchovní potřeby, pak je památková péče, která usiluje o jejich zachování, skutečně spíše posláním než povoláním (s. 35), protože svojí činností pomáhá formovat duchovní profil současného člověka (s. 42).

Stejně tak ale platí, že duchovní klima, které panuje ve společnosti, výrazně ovlivňuje její poměr k památkám a péči o ně (s. 24). Stehlík v tomto ohledu navazuje na Václava Richtera, který soudil, že památková péče je dějinná, tedy vždy úzce svázaná se svojí dobou, jíž je do značné míry ovlivněna. I zde však zdůrazňuje především mravní stránku věci. Vycházet přitom může ze svojí vlastní zkušenosti, protože se na poli památkové péče pohybuje od konce druhé světové války a zblízka tak mohl sledovat proměny, jimiž si obor prošel. Tato osobní perspektiva, která je na mnoha místech reflektována, představuje jedinečný přínos knihy, ale i Stehlíkova uvažování o památkové péči obecně.

V jeho textech se líčí úpadek a problémy památkové péče za komunismu, zrcadlí se v nich naděje spojené s rokem 1989 i následné zklamání z toho, že tento „dar“ (s. 30) a mimořádná příležitost k obrodě – duchovního života i vtahu k památkám – nebyla naplněna. Stehlík věnuje velkou pozornost mravní krizi, v níž se dle něj

nachází současná česká společnost, rozebírá její příčiny, projevy a důsledky, zvláště pak ve vztahu k péči o památky, při níž až příliš často rozhodují jiné faktory než ty etické, které musí být klíčové.

Možnost nápravy památkové péče proto Stehlík nevidí v pouhé osvětě, kterou požadovali jeho předchůdci, ale v hluboké a celkové reformě společnosti a jejích hodnot, v návratu k řádu a pravdě, přičemž každý z nás musí s touto obrodou začít u sebe samého (s. 44). Není přitom pochyb, že dnešní střet „hmoty a ducha“ (případně „civilizace a kultury“), nemůže skončit jinak než vítězstvím ducha, který je na rozdíl od hmoty nekonečný (s. 118). Stehlíkova kniha tak představuje nejen odborně fundované zamyšlení nad povahou památkové péče, ale také zajímavou a osobitou zprávu o soudobém duchovním životě a důrazný morální apel na jeho nápravu. Čtenáře Georga Dehia a Maxe Dvořáka takové propojení památkové péče s širšími etickými problémy doby pravděpodobně příliš nepřekvapí. Vedle této roviny však jednotlivé stati pojednávají o řadě praktických otázek, které památková péče řeší dennodenně. Stehlík se zamýšlí například nad tradičním problémem, zda konzervovat, či restaurovat, nebo jak řešit asi největší výzvu současnosti – zaplnění proluk ve městech a urbanismus celkově. Nedoceneným tématem je dle jeho soudu také otázka torza, s nímž si stále nevíme rady. V žádném z těchto případů nelze dát univerzální návod, jak postupovat, protože vždy záleží na konkrétním případě. Každá památka je unikát a vyžaduje zvláštní přístup, zohledňující veškeré souvislosti. Je nutné mít na paměti, že jakýmkoli zásahem do podoby památky i jejího kontextu ať už se jedná o její umístění, nebo funkci, se radikálně mění její podstata (s. 88).

Po roce 1989 se stal důležitým rovněž vztah investorů, restaurátorů a památkářů-historiků umění, kteří musí při péči o památky spolupracovat. Rozhodující roli má mít ovšem památkář, který disponuje potřebnými odbornými znalostmi, ale stejně tak má mít podle Stehlíka i určité subtilnější předpoklady – „památkový sluch“, který mu napoví, co je v té které situaci žádoucí (s. 34). Jde o formu nadání, jemuž se nedá naučit. Může se zdát zarážející, že takové tvrzení pronáší dlouholetý pedagog, přednášející o památkové péči studentům dějin umění, ale tento dojem je jen zdánlivý. Ne každý historik umění může být současně dobrý památkář, ale jak Stehlík zdůrazňuje při svých přednáškách, každý vzdělaný člověk bez výjimky by měl mít správný poměr k památkám. Proto nezbyvá než doufat, že jeho nová kniha nalezne co nejširší publikum.

Pavel Máša

Ila ŠEDO

***Soupis bibliofilů a vzácných tisků
Západočeského muzea v Plzni***

(= Fontes bibliothecarum Musei
Plznensis, vol. 4)

Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni 2018,
460 s., ISBN 978-80-7247-136-2.

Západočeské muzeum v Plzni založené r. 1878 není jen významným regionálním muzeem, ale rozsahem sbírkového fondu, jehož významnou a cennou součástí jsou právě knihovní sbírky, patří mezi přední muzea České republiky. V péči o knihovní fondy, jejich zpracování a zpřístupňování formou knižních soupisů, digitalizovaných kopií a on-line záznamů mohou pracovníci knihovny a muzea jít příkladem ostatním kulturním institucím.

Redakce

Vedoucí redaktoři | Editors-in-chief:

Jaroslav PÁNEK – Jiří PEŠEK

Výkonná redaktorka | Managing Editor: Marie Buňatová

Technický redaktor | Administrative Editor: Jaroslav Novotný

Vědecká rada | Scientific Board:

Zdeněk Beneš, Václav Bůžek, Milan Hlavačka, Martin Holý, Tomáš Knoz, Martin Kovář, Robert Kvaček, Jiří Lach, Václav Ledvinka, Jiří Malíř, Jan Němeček, Svatava Raková, Eva Semotanová, Petr Sommer, Miroslav Šedivý, Petr Vorel, Josef Žemlička

s redakčním kruhem | with Editorial Board:

Ivan Hlavaček, Zdeněk Hojda, Miroslav Hroch, Jan Křen, Magdaléna Pokorná, Ivan Šedivý

Mezinárodní vědecká rada | International Scientific Board:

Detlef Brandes (Düsseldorf), Robert J. W. Evans (Oxford), Henryk Gmiterek (Lublin), Wojciech Iwańczak (Warszawa), Dušan Kováč (Bratislava), Antoine Marès (Paris), Ralph Melville (Mainz), Nicolette Mout (Leiden), Thomas Winkelbauer (Wien)

Návrh obálky a typografie | Design:

Jáchym Šerých

Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. | *Published by the Institute of History of the Czech Academy of Sciences*

Adresa | Address:

Prosecká 76, CZ-190 00 Praha 9 – Nový Prosek. Tel.: +420 225 443 241

E-mail: cch@hiu.cas.cz

Tiskne Powerprint s. r. o., Kamýcká 751/60, Praha - Suchdol.

Přijímání objednávek | *Distribution:*

Distribuci předplatitelům provádí v zastoupení vydavatele Česká pošta, s. p., telefonicky na bezplatné lince 800 300 302, elektronicky na: postabo.prstc@epost.cz, písemně na adrese: Česká pošta, s. p., oddělení periodického tisku, Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3. Smluvní vztah mezi vydavatelem a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele.

Distribuce pro Slovensko:

Magnet Press, Slovakia s. r. o., Šustekova 8, P. O. Box 17,

SK-851 04 Bratislava, tel.: 01/67201931-33, fax: 02/67201930, e-mail: predplatne@press.sk

Distribution rights in all remaining areas (with the exception of the Czech Republic and Slovakia):

Kubon and Sagner, Postfach 340108,

D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Jednotlivá čísla lze zakoupit též v Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; nám. Svobody 13, 602 00 Brno) nebo přímo v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i. (Prosecká 76, 190 00 Praha 9; j.kozohorska@hiu.cas.cz) či prostřednictvím distributora www.kosmas.cz.

ČČH vychází čtvrtletně | ČČH is published quarterly.

Toto číslo vyšlo v prosinci 2018 | This issue was published in December 2018.

Cena jednotlivého výtisku 130 Kč.

ERIH – European Reference Index for the humanities (Category A – International 1)

SCOPUS

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/cesky-casopis-historicky.ep>

<http://hsozkult.geschichte.huberlin.de/zeitschriften>

<http://cejsh.icm.edu.pl>

<http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/cesky-casopis-historicky>

<http://www.proquest.com>

ISSN 0862-6111